

ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ■ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਭੁਮਿਕਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਸ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਮੰਚ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬਣਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀ ਹੈ।

ਐਂਜ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇੰਕ ਵੱਡੇ ਆਰਥਿਕ
ਸੰਕਟ ਦੇ ਦੋਰ 'ਤੇ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਸੰਵਕਾਰ
ਦੇ 29 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 'ਪਰਲੇ ਦੀ
ਊਡੀਕ' ਦੇ ਸਿਰਲੰਘ ਖੱਬੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਜੋ ਸਰਵੇਧਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਰਲੋ ਵਰਗੇ ਹਾਲਾਤ
ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਾਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼
ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤੀਬਣ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ
ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ
ਮਿਥਣ ਲਈ ਚੱਤਨਾ ਦੀ ਲੜ੍ਹ ਹੈ। ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ
ਅੰਤ ਚੱਤਨਾ ਨੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ
ਇੰਕ ਤੱਤਸ਼ੀਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬੱਖੀ ਧਿਰ
ਇਸ ਮੁੜੋ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਰੀ ਨਾਲ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ।

14 ਅਪੈਂਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ
ਜਾਇਆਵਾਲੇ ਸਾਥੇ ਦੀ ਪਾਦ ਚ ਯਾਦਗਾਰੀ
ਸਮਾਰਗ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮਾਰਗ ਚ ਜਿੱਥੇ
ਸਹੇਦਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਜ਼ਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਉੱਥੇ
ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਫਿਰ੍ਹਤੂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀਆਂ
ਭਰਨਾਕ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ
ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚਾਲਾਂ
ਨਾਲ ਪੁੱਛਾ ਗੋਤ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ
ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਗਲਟੀ ਸਮੰਗਾਜੀ
ਤਾਕਤਾਂ ਕੌਮੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਰਲਕੇ,
ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤਬਹੀ ਦੇ
ਕਿਨਾਰੇ ਲੈ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸਿਆਸੀ
ਮੁੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ

ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਚੇ ਹੀ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮੂਲੀਅਤ ਚੰਗਿਸ਼ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਛੁੱਹਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਭਾਵਦੇ ਇਹ

ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਪਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ
ਜਿਹੜਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ, ਉਹ
ਸਿਰਫ ਸਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਪਾਂਜ਼ਲੀ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਰ
ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸਾਰੀ ਪੈ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ.
ਤੇਜਵੰਤ ਗਿੱਲ ਨੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ
ਨਾਲ ਬੜੇ ਸਾਡਾ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
ਸੰਜੀਦਾ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ
ਬੀਤਾ। ਕਾ. ਵਿਜੇ ਪਿਸ਼ਗਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ
ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ
ਬਕਾਇਦਗੀ ਨਾਲ
ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ
ਇਸ ਸਾਲ ਦਰਪੇਸ਼
ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ . . . ਦੇ ਨਾਵਲ

ਚੇਤਨਾ ਲਿ

ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਪੰਨਾਬ
ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਉਣ
ਵਾਲੀ ਸੰਿਸ਼ੋਧ ਅਤੇ
ਮੱਤ ਦੀ ਸ਼ਕਾਈ ਦੇ
ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਾਰਾ
ਸਮਾਗਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਵਿਉਂਤਿਆ ਗਿਆ
ਕਿ ਸਪਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ
ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲੈਸ

ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਜਿਥੋਂ
ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ
ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਸਾਧਾਰਨ
ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀ ਬਣਾਵ
ਜ਼ਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਸਮਾਜ
ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ 'ਚ ਪੈਂਫਲਿਟਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਮਾ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰ ਕੁੜੀ

'ਗਰਭਵਤੀ ਐਰਤ' ਦਾ ਸਹਾਂਗ ਰਚਾ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਇੱਡ ਦੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਪਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਬੈਨ ਕੇ
ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਖਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲ
ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ 'ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ
ਸੁਨੋਗ ਪ੍ਰਚਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਲਤਾਨ
ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ 'ਚ 6
ਐਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੀ
ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜਿਕ ਭਗਤ

ਸਿਵਾ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ
ਦਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ
ਨਾਅਗਰ ਹੈ ਡਟਕੇ ਲਾਉਣਾ। ਇਨਕਲਾਬ ਹੁਣ੍ਹ
ਸਿਰਫ ਨਾਅਗਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਕੀਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।
ਇਹ ਪੈਂਡਲਿਟ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਵੰਡਣਾ ਚੇਤਨਾ
ਲਹਿਰ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਤਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਲੁਧਿਆਣਾ 'ਚ ਪਲਸ ਮੰਚ
ਦੇ ਸਮਾਗਮ। ਤੇ 'ਜੈਕਾਰਾ' ਤ੍ਰੈਮਾਸਿਕ ਗੀਲੀਜ਼
ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜ

ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਹੁਣ ਹੀ ਉਸ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਪੁੰਜੀ
ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ਨਗੇਈ
ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ
ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਰ 'ਤੇ
ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ
ਦਾ ਰਾਹ ਬੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ
ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ
ਵਸ਼ਮਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ
ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ

ਕਰਦਾ- ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਭ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਪਾਰਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੜ ਬੱਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਸ ਸਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਮੰਚ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਢੂਜੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਪਾਦਗੈਰ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬਣਦੀ ਭੁਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚੇਤਨਾ ਲੁਹਿਰ ਦੀ ਅੱਜ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ
ਸਪਾਰਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਗੋਤ ਸਿਰੀਤ
ਸਮਾਗਮ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ
ਉੱਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਣ ਹੋਣ (ਜ਼ਖ਼ੀਆਵਾਲਾ
ਬਾਗ ਦਾ ਸਮਾਗਮ)। ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ
ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਪੈਂਡਲਿਟ ਬੜੇ
ਸਾਦਾ ਤਰੀਕ ਨਾਲ ਲਿਖੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵੰਡੋ
ਜਾਣ। ਚੇਤਨਾ ਮੰਚ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ
ਸਾਹਮਣੇ ਤੁ-ਬੁ-ਬੁ ਕਰਕੇ ਸਪਾਰਨ ਜਵਾਬ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਚੇਤਨਾ ਲੁਹਿਰ ਸਾਬੀ ਸਿਆਸੀ
ਲੁਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਟਿੱਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੀ
ਲੋੜ ਹੈ।

ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ 'ਚ ਪੈਂਫਲਿਟਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਮਾਂ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰ ਕੁੜੀ 'ਗਰਭਵਤੀ ਅੰਰਤ' ਦਾ ਸਵਾਂਗ ਰਚਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਛਿੱਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁਚਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ 'ਚ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ।

ਆਸੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨਾਰਦਰਨ ਰੇਲਵੇ ਕਲੱਬ ਵਿੱਲੋਂ ਰੇਲਵੇ ਕਾਲੇਨੀ ਬੀ ਬਲਾਕ 'ਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਗਤਾਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੰਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਆਮ ਸੰਦਰ ਦੀਪਤੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਚਾਰ ਵਰਕੇ ਵਾਲਾ ਪੈਂਫਲਿਟ ਵੀ ਵੱਡੀ ਛੱਠੀ' ਨੂੰ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਹੈ। ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਚਿੱਤਰ ਪੋਂਡ ਘਰਧੀਰ

ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੰਡਲਿਟ ਵਿੱਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ 'ਚ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਅੰਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਜੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਆਇਆ ਲੁਕਾਰਨੂਮਾ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਰੀਕੇ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ